

TATIANA ŠTEFANOVIČOVÁ
Bratislava

SLOVENSKO V ČASOCH SVĀTOPLUKOVÝCH

Pokus o hodnotenie východnej časti Svätoplukovej Moravy z pohľadu archeológa nás stavia pred problémy riešenia chronológie materiálnej pramennej bázy. Zaujímavé je porovnanie vypovedacích možností písomných a hmotných prameňov pre 9. storočie. Kým pre prvú polovicu 9. storočia máme k dispozícii len veľmi skromné písomné správy, archeologický materiál vypracovaním blatnicko–mikulčického horizontu nám dovoľuje pomerne dobre niektoré lokality časove zaradiť a vytvoriť obraz vývoja vtedajšej spoločnosti, o ktorej z písomných prameňov nevieme skoro nič. Iná situácia je v druhej polovici 9. storočia. Od nastúpenia Rastislava roku 846 sa údaje písomných prameňov množia a v čase Svätoplukovej vlády môžeme už pomocou nich politický a kultúrny vývoj Veľkej Moravy rekonštruovať. Archeologických nálezov nie je síce menej, ba naopak, horšie to však je z ich chronologickým zaradením. V periodizácii slovenského obdobia, ako ho uvádza D. Bialeková (1980, 215), sa 9. storočie člení na dve veľké obdobia z hľadiska historického vývoja aj materiálnej kultúry: do roku 830 obdobia Mojmirovho a Pribinovho kniežatsva, od roku 830 naň naväzuje do roku 910 obdobie Veľkej Moravy. V materiálnej kultúre tomu zodpovedá od roku 790 do roku 830 blatnicko–mikulčický horizont, jeho vyznievanie môže siahať až k polovici 9. storočia a naň nadväzuje klasická veľkomoravská kultúra, ktorá nie je detailnejšie rozpracovaná.

Toto nedoriešenie detailnejšej chronológie veľkomoravského obdobia spôsobuje aj problémy pri ich charakterizovaní Svätoplukovej Moravy. Vzhľadom na to, že pokusy časove triediť keramiku sa zatiaľ neukázali úspešnými pracuje sa z kovovým inventárom, v staršom období s ostrohami a súčasťami bojovníckej a jazdeckej výstroje, v mladšom predovšetkým so šperkom. Práve otázka chronológie ženského šperku v 9. storočí predstavuje dosť dlho problém, ako na to poukázal už B. Dostál (1991, 81). Možno v ňom rozlíšiť niekoľko skupín, najväčšie zastúpenie má šperk tzv. byzantsko–orientálny. Pre jeho náročné umelecko–remeselné spracovanie a častý výskyt v drahých kovoch mu venovali pozornosť už J. Schráníl (1925) a L. Niederle (1927), ktorí ho časove zaradili až

do 10.–11. storočia. V. Hrubý (1955) pri spracovaní nálezov zo Starého Města — Na Valách posunul toto datovanie dozadu, ale aj v jeho práci je najväčšia časť nálezov zaradená do poslednej tretiny 9. a prvej polovice 10. storočia. Toto zaradenie prevzal pôvodne aj B. Dostál v práci o stredohradištných pohrebiskách (1966a), ktorý ho nazval veligradským (DOSTÁL 1966b), v súčasnosti však uvažuje o jeho včasnejšom vzniku a o jeho vyznení krátko po zániku Veľkej Moravy (DOSTÁL 1991). Veligradský šperk sa vyskytuje predovšetkým na pohrebiskách vyššej spoločenskej vrstvy, v prostredí kniežacích družín na hradiskách ako boli napr. Mikulčice, Staré Město u Uherského Hradiště, Pohansko u Břeclavi, alebo na Slovensku v Bratislave, Ducovom, Bíni. Na vidieckych pohrebiskách sa vyskytujú len niektoré jeho formy, najmä hrozienkovité náušnice, ktoré dosiahli veľkú obľubu, no často sa nachádzajú v chudobnejšom prevedení. Na týchto pohrebiskách sa vyskytuje najmä šperk druhej veľkej skupiny, tzv. podunajský, ktorého časové zaradenie nie je menej problematické. Zaradenie veligradského šperku podľa klasifikácie V. Hrubého sa natoľko vžilo, že sa podľa neho automaticky zaraďujú súbory nálezov, podľa pravidla, že najmladší článok datuje súbor. Napr. na hradisku v Bíni sa našiel hrob s ostrohami typu III podľa D. Bialekovej (1977), ktorý možno zaradiť do prvej polovice 9. storočia — ostrohy sú pomerne citlivým chronologickým ukazovateľom. Ostatné hroby však obsahovali strieborný veligradský šperk, a tak bolo celé pohrebisko zaradené do poslednej štvrtiny, resp. na začiatok 10. storočia (HOLČÍK 1991). Podobná situácia bola v Ducovom, kde v jednom hrobe sa tiež našli ostrohy asi z tretiny 9. storočia, ale pohrebisko celkovo, aj sakrálna stavba je zaraďované do konca 9. – poč. 10. storočia — pravda zatiaľ len v predbežných prehľadných publikáciách (RUTTKAY 1972, 1978). Pri celkovom hodnotení nemôžeme totiž vylúčiť možnosť, že niektoré predmety sa mohli do hrobov dostať s oneskorením. Východisko z tejto situácie je len v analýze rozsiahlych moravských pohrebísk, ktoré dosahujú niekedy niekoľko sto hrobov — napr. Staré Město 1400 — a vo vypracovaní ich vertikálnej a horizontálnej stratigrafie. Na Slovensku je taká analýza ťažšie možná z viacerých dôvodov. Na centrálnych hradiskách sa nezachovali rozsiahle pohrebiská, pretože hradiská mali kontinuálny vývoj a pri dlhšom používaní pohrebiska boli staršie hroby zničené. Na Morave, naproti tomu, je niekoľko lokalít, ktoré zostali aj po zániku Veľkej Moravy viac-menej neporušené. Napr. v Bratislave na hrade môžeme z 220 odkrytých hrobov zaradiť do 9. storočia s istotou len 5 (ŠTEFANOVIČOVÁ 1975), na hrade Devín z vyše 300 hrobov len 6 (PLACHÁ — HLAVICOVÁ — KELLER 1990), ostatné boli mladšie. Podobná situácia bola už v spomínanom Ducovom. Okrem toho poznáme na Slovensku zatiaľ z 9. storočia len pohrebiská menšieho rozsahu. K najväčším patrí pohrebisko „Za kostolom“ v obci Devín so 121 hrobmi (PLACHÁ — HLAVICOVÁ — KELLER 1990, 36 n.), v Nitre – Lupke s 91 hrobmi (CHROPOVSKÝ 1962), pravdepodobne väčšieho rozsahu budú Čakajovce, ktoré zatiaľ nie sú publikované. Výsledky analýz z rozsiahlejších moravských súborov by boli určite presnejšie a v kombinácii s výsledkami sloven-

ských lokalít by mohli vyplniť doterajšiu medzeru nálezov z 2. tretiny 9. storočia, ktorú zaplníme zatiaľ viac – menej intuitívne. V mnohých prípadoch nie je preto dosť dobre možné hovoriť o Svätoplukovej Morave z hľadiska archeologických nálezov, ale skôr o vývoji Moravy v druhej polovici 9. storočia.

Na základe historických aj archeologických údajov môžeme predpokladať, že Svätopluk získal pomerne dobre vybudované základné jadro Moravy, ako na západe, tak aj na východe. Rozlohu tejto východnej časti vymedzil pravdepodobne už Rastislav, ktorý sa mohol opierať o výdobytky Mojmiróve. Archeologické nálezy dokladajú hradiská s vojenskými prvkami, snáď kniežacími družinami, okolo tretiny 9. storočia nielen na juhozápadnom Slovensku — Nitra — Martinský vrch (CHROPOVSKÝ 1974), Pobeďim (BIALEKOVÁ 1978) — ale aj na Orave (ČAPLOVIČ 1987, 213 n), na Spiši (JAVORSKÝ 1980, 131–135), ba až v Zemplínskej župe – Brekov (VÍZDAL 1978, 40). Nevie sme síce, či spomenuté hradiská pripojil k územia Moravy už Mojmir, alebo až Rastislav, v každom prípade v druhej polovici 9. storočia tvorili už súčasť jej základného územia. Názory o východnej hranici Veľkej Moravy na rieke Hron sú archeologicky dávno vyvrátené.

Okolo polovice 9. storočia sa začal na Slovensku vytvárať územno–správny systém riadený viacerými hradiskami, ktoré mali centrálnu funkciu v určitom regióne. Za také môžeme považovať hradisko v Bratislave, možno aj Devín s príľahlým územím Záhoria. Na strednom Slovensku pravdepodobne takúto funkciu malo hradisko v Starom Tekove, ktoré si zachovalo kontinuitu spočiatku aj v Uhorskom kráľovstve (HABOVŠTIAK 1978, 193–195). Nehovoríme pritom o Nitre, ktorá si svoje výsadné postavenie uchovala nielen počas trvania Veľkomoravskej ríše, ale aj v počiatkoch včasnostredovekého Uhorského štátu. Dolné Pohronie pravdepodobne ovládalo hradisko v Bíni, ktoré bolo tiež neskôr znovu opevnené (HABOVŠTIAK 1966). Najnovšie publikované výsledky výskumu na hradisku v Mužle – Čenkove ho medzi centrálné hradiská nezaraďujú, je však zaujímavým dokladom vnútornej slovanskej kolonizácie po zániku Avarskej ríše (HANULIAK — KUZMA — ŠALKOVSKÝ 1993). Na severnom Slovensku vzniklo okolo polovice 9. storočia ďalšie hradisko v Divinke pri Žiline (MORAVČÍK 1978, 58–59). Archeologické nálezy zatiaľ dokladajú, že bolo centrom remeselnej výroby, či bolo aj kmeňovým hradiskom, ostáva otvorené. Na rozhraní hornej Nitry a Turčianskej kotliny bola osídlená výšinná poloha Vyšehrad, o ktorej možno uvažovať ako o centrálnom hradisku Turčianskej kotliny (REMIÁŠOVÁ 1978, 144–146). Zvolenská kotlina bola riadená z hradiska v polohe Zvolen – Môt'ová. Na Spiši funkciu hradiska v Spišských Tomášovciach prebralo neďaleké hradisko v Smižanoch (JAVORSKÝ 1978, 131–135). V tomto čase vzniklo aj hradisko na Dreveníku nad Spišskými Vlachmi. Nálezy z neho pochádzajú z 30-tych rokov a nenaznačujú jeho centrálnu funkciu, ale poloha na horskom chrbáte, na ktorého protiľahlom konci vznikol v 11. storočí Spišský hrad, podčiarkujú význam tohto miesta. V oblasti Šariša malo funkciu remeselného strediska hradisko v Šarišských Sokolovciach, ktoré vzniklo v po-

lovi 9. storočia a bolo obývané aj v 10.–11. storočí (BÉREŠ 1978, 205–207). V Zemplíne okrem Brekova osídlili Slovania v druhej polovici 9. storočia pôvodne keltské hradisko Zemplín, s mohutným opevnením, ktoré sa udržalo ako komitátny hrad aj v Uhorskom kráľovstve. Aj keď presné časové určenie vzniku uvedených hradísk nie je dosť dobre možné, je veľmi pravdepodobné, že vznikli v čase panovania Rastislava a Svätopluk práve preto, že získal kniežatstvo s pevnou organizačnou štruktúrou, mohol začať robiť rozsiahle výboje, ktorými podstatne rozšíril pôvodné územie Veľkej Moravy. Krajiny, ktoré či na západe, či na východe k Morave pripojil, vytvorili síce rozsiahlu ríšu, neboli však počas jeho života tak organizačne vnútorne prepojené ako jadro Veľkej Moravy, čo sa po jeho smrti rýchle prejavilo ich odpadávaním.

V druhej polovici 9. storočia došlo k veľkej koncentrácii opevnených sídel na území Nitry, kde bolo v čase Svätoplukovej vlády určite hradské mesto, ale proces jeho vzniku pre malú publikovanosť nálezov zatiaľ nie je možné načrtnúť. V každom prípade to bola v poslednej tretine 9. storočia vyspelá forma sídliska, predchodcu neskoršieho stredovekého mesta.

Podobne získal Svätopluk už ustálenú a ďalej sa rozvíjajúcu cirkevnú organizáciu. Počiatky christianizácie môžeme hľadať na začiatku 9. storočia, keď k nám preniká prostredníctvom bavorskej misie. Na Slovensku to uvádza aj zmienka Conversia o vysvätení kostola v Nitre pre knieža Pribinu. Christianizačné úsilie viacerých misií dovŕšila potom organizačne misia byzantská, predstavovaná Konštantínom a Metodom, ktorá na Morave pôsobila od roku 863. O pôsobení Metoda a jeho žiakov v čase panovania Svätopluka, aj o Metodových sporoch s Wichingom a tiež so samotným Svätoplukom hovoria písomné pramene. Archeologické doklady sa zachovali len vo forme základov sakrálnych stavieb, resp. niekde len základových rýh s minimálnymi náznakmi ich umelecko – historického vybavenia. Vypovedacia schopnosť samotných objektov je preto malá, treba ich hodnotiť vždy v kontexte celej nálezovej situácie. Časové zaradenie stavieb je možné len na základe nálezových súvislostí, predovšetkým s hrobmi, ktoré boli okolo nich uložené. Na Slovensku sú zatiaľ hmotne doložené štyri sakrálné stavby z 9. storočia — Nitra-Martinský vrch (CHROPOVSKÝ 1972), Bratislava (ŠTEFANOVIČOVÁ 1975), Ducové (RUTTKAY 1978), Devín (PLACHÁ — HLAVICOVÁ 1981, 63–66). Predpoklad ďalšej stavby naznačuje výskum Nitrianskeho hradu, zatiaľ nepublikovaný. Ktorý z nitrianskych kostolov bude možné považovať za stavbu spomínanú v Conversiu, ukáže až ďalší výskum. Kostol na Martinskom vrchu, s pravoúhlym uzáverom a pomerne masívnymi múrmi sa kladie aj vzhľadom na nález mince Karola Holého, do prvej polovice 9. storočia. K polovici 9. storočia možno predpokladať postavenie rotundy na veľmožskom dvorci v Ducovom, najmä vzhľadom na už spomenutý hrob s ostrohami. Podobne mohla vzniknúť aj trojlodná bazilika na Bratislavskom hrade, presnejšie časové určenie neumožňujú vyššie spomínané problémy s chronológiou. Tieto stavby teda vznikli pravdepodobne pred príchodom byzantskej misie. S jej činnosťou snáď súvisí stavba kostola s trojlístko-

vým uzáverom na Devíne, na ktorého južnej strane sa našli hroby s ostrohami a šperkami z druhej polovice 9. storočia. Či ho však postavili v 60-tych, alebo až v 70-tych rokoch, teda za vlády Svätopluka, sa na základe nálezov nedá určiť. Hypoteticky predpokladaný veľkomoravský pôvod niektorých včasnorománskych stavieb, napr. Drážoviec, Kostolian pod Tribečom alebo Michaloviec, sa nepodarilo chronologicky doložiť. Archeológia síce výrazne prispela k vytvoreniu celkového obrazu o christianizácii Veľkej Moravy, ale o jej priebehu v období Svätoplukovej vlády nevytvára.

Podrobnejší obraz nám poskytujú archeologické pramene o celkovej hospodárskej vyspelosti tohoto obdobia. Rozvinutá bola remeselná výroba, najmä železiarstvo a kováčstvo, čo dokladajú početné nálezy železných nástrojov a zbraní na sídliskách, v hroboch aj v depotoch (BIALEKOVÁ 1981). Otázkam vojenskej výstroje a výzbroje sa podrobne venoval A. Ruttkay (1975, 119–216; 1976, 245–395). Všetky druhy remeselnej výroby nemožno na tomto mieste rozvádzať, spomeniem len niektoré, zvlášť výrazné na Slovensku pre toto obdobie. Patrí k nim napr. dechtárstvo, ktoré je doložené nálezmi dechtárskych pecí v Bojniciach a v Koši pri Prievidzi (BIALEKOVÁ 1962, 823–840; REMIÁŠOVÁ — RUTTKAY 1967, 455–464). Zvláštnu pozornosť si zasluhuje keramika, ktorá tvorí najväčšie percento nálezov po celé 9. storočie. V poslednej tretine 9. stor. je doložená špecializovaná hrnčiarska výroba na podhradí hradiska v Nitre – Lupke (CHROPOVSKÝ 1962). Odkryli tam 13 hrnčiarskych pecí v troch batériách s technicky vyspelou keramikou. Identické nádoby, aké sa našli v peciach, boli uložené aj v hroboch na príľahlom pohrebisku podhradia, kde ich časové zaradenie umožnil sprievodný materiál, predovšetkým šperky. Možno predpokladať, že podhradská osada bola služobnícka — hrnčiarska a že zásobovala predovšetkým kniežacie prostredie v Nitre, ktoré však zatiaľ nie je identifikované. Slúžila aj ako export, ako naznačuje na viacerých nálezoch Vlkolinská (1995). Bežne používaná nebola, lebo už na neďalekej lokalite v Čakajovciach nachádzame z toho istého obdobia celkom inú, primitívnejšiu keramiku.

Veľmi rozvinutá bola výroba šperku. Už spomenutý veligradský šperk poznáme predovšetkým z kniežacieho prostredia hradísk, nie je to však naprostým pravidlom. Ostáva preto otázkou, či bol na Slovensko z Moravy importovaný, ako sa domnieva Š. Holčík (1991) v súvislosti s nálezmi v Bíni, alebo boli takéto šperkárske dielne aj na Slovensku. Vyskytuje sa totiž dosť hojne na pohrebiskách, ktoré pretrvávajú do 10. storočia, ako napr. Trnovec n. Váhom, Holiare (TOČÍK 1971, 1968), Ducové (RUTTKAY 1978). Nasvedčuje to tomu, že pôvodne ho začali vyrábať na južnej Morave, no neskôr sa vytvorili zlatnícke dielne aj na Slovensku. Tu sa totiž vyskytuje častejšie ako v Čechách, kde ide zrejme o importovaný tovar. V čase Svätoplukovej Moravy sa na Slovensku objavuje nová skupina šperku, ktorá sa podľa prvého a najvýraznejšieho náleziska nazýva nitrianskou (CHROPOVSKÝ 1962, DOSTÁL 1966a). Má charakteristické znaky balkánskeho šperku a je pravdepodobné, že ho v období vlády Svätoplukovej priniesli na juhozápadné Slovensko remeselníci z Balkánu

(ŠTEFANOVIČOVÁ 1989, 215–230). Jeho výroba zanikla začiatkom 10. storočia, s príchodom maďarských kmeňov.

Rozmach Svätoplukovej Moravy svojho tvorca neprežil. Vyspelá centrálna oblasť ríše, ktorej východnú časť tvorilo Slovensko, nestihla integrovať novodobyté územia, ktoré boli na odlišnej úrovni vývoja. Príčinou boli vnútorné rozpory v ríši, ktoré sa po Svätoplukovej smrti vypukle prejavili, ale najmä vonkajšie ohrozenie maďarskými nomádskymi kmeňmi, ktoré robili ojedinelé nájazdy už od 60-tych rokov 9. storočia. Od 896 predstavovali už Maďari akútne nebezpečie, ktorému nakoniec Veľká Morava, oklieštená už o väčšinu Svätoplukom dobytých území, podľahla, hoci jej vyspelé hospodárstvo a kultúra ešte dlho prežívali.

LITERATÚRA

- BÉREŠ, J. 1978: Šarišské Sokolovce, okres Prešov. In: Významné slovanské náleziská na Slovensku, Bratislava, 205–207.
- BIALEKOVÁ, D. 1962: Slovanské prfbytky a dechtárske jamy v Bojniciach. AR 14, 823–840.
- BIALEKOVÁ, D. 1877: Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim. SIA 25, 103–160.
- BIALEKOVÁ, D. 1978: Výskum a rekonštrukcia fortifikácie na slovanskom hradisku v Pobedime. SIA 26, 149–177.
- BIALEKOVÁ, D. 1980: Slovanské obdobie. SIA 28, 213–228.
- BIALEKOVÁ, D. 1981: Dávne slovanské kováčstvo. Bratislava.
- DOSTÁL, B. 1965: Das Vordringen der grossmährischen materiellen Kultur in die Nachbarländer. In: Magna Moravia, Praha, 361–416.
- DOSTÁL, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- DOSTÁL, B. 1991: Zur Datierungsfrage des grossmährischen Schmucks. In: Chronologische Fragen des 7.–10. Jahrh., Zalai múzeum 3, 81–87.
- HABOVŠTIK, A. 1966: K otázke datovania hradiska v Bíni. SIA 14, 439–486.
- HABOVŠTIK, A. 1978: Starý Tekov, okres Levice. In: Významné slovanské náleziská na Slovensku. Bratislava, 193–195.
- HANULIAK, M. — KUZMA, I. — ŠALKOVSKÝ, P. 1993: Mužla – Čenkov I. Osídlenie z 9.–12. storočia. Nitra.
- HOLČÍK, Š. 1991: Veľkomoravské pohrebisko v Bíni. Zb. SNM Archeológia 85, 85–105.
- HRUBÝ, V. 1955: Staré Město — velkomoravské pohřebiště „Na Valách“. Praha.
- CHROPOVSKÝ, B. 1962: Slovanské pohrebisko v Nitre na Lupke. SIA 10, 175–240.
- CHROPOVSKÝ, B. 1972: Príspevok k problematike cirkevnej architektúry a počiatkom kresťanstva. Monumentorum tutela 8, Bratislava, 173–208.
- CHROPOVSKÝ, B. 1974: Das frühmittelalterliche Nitrava. In: Vor- und Frühformen der europäischen Stadt im Mittelalter. Göttingen, 159–175.
- JAVORSKÝ, F. 1980: Záchraný výskum na hradisku I. v Smižanoch. AVANS 1978, 131–135.
- MORAVČÍK, J. 1978: Divinka, okres Žilina. In: Významné slovanské náleziská na Slovensku. Bratislava, 58–59.
- NIEDERLE, L. 1927: Byzantské šperky v Čechách a na Moravě. PA 25, 338–352.
- PLACHÁ, V. — HLAVICOVÁ, J. 1981: Nález sakrálnnej stavby na Devíne. Vlast. čas. 30, 63–66.
- PLACHÁ, V. — HLAVICOVÁ, J. — KELLER, I. 1990: Slovanský Devín. Bratislava.
- REMLÁŠOVÁ, M. 1978: Nitrianske Pravno — Vyšehradné, hradisko Vyšehrad, okres Prievidza. In: Významné slovanské náleziská na Slovensku. Bratislava, 144–146.
- REMLÁŠOVÁ, M. — RUTTKAY, A. 1967: Zisťovací výskum v Koši. SIA 15, 455–464.

SLOVENSKO V ČASOCH SVĀTOPLUKOVÝCH

- RUTTKAY, A. 1972: Výskum včasnostredovekého opevneného sídla v Ducovom, okr. Trnava. AR 24, 130–139.
- RUTTKAY, A. 1975, 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrh. in der Slowakei I.-II. SIA 23, 119–216; SIA 24, 245–395.
- RUTTKAY, A. 1978: Ducové, okres Trnava. In: Významné slovanské náleziská na Slovensku. Bratislava, 63–72.
- SCHRÁNIL, J. 1925: Několik příspěvků k poznání kulturních proudů v zemích českých v X. a XI. věku. Obzor praeh. 4, 160–194.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T. 1975: Bratislavský hrad v 9.–12. storočí. Bratislava.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T. 1989: Schmucks des Nitraer Typs und seine Beziehungen Südosteuropa im 9. Jahrhundert. A Wosinski Mór Múzeum évkönyve XV, 215–230.
- TOČÍK, A. 1968: Slawisch – awarisches Gräberfeld in Holiare. Bratislava.
- TOČÍK, A. 1971: Flachgräberfelder aus dem IX. und X. Jahrh. in der Südwestslowakei. SIA 19, 135–276.
- VÍZDAL, J. 1978: Brekov, okres Humenné. In: Významné slovanské náleziská na Slovensku. Bratislava, 40.
- VLKOLINSKÁ, I. 1995: Keramika z pohrebísk 9. storočia na Slovensku. Kand. práca, Nitra.

SLOVAKIA IN SVĀTOPLUK'S TIME

Historically evaluating the Eastern part of Svatopluk's Moravia we are encountering a problem of insufficient elaboration of material culture chronology in 9th century on the soil of Great Moravia. We can observe unequability of affirmative abilities of written and material sources. Written sources from the first half of 9th cent. are very modest, the second half of the century is covered richly. The first third of the 9th cent. is well covered with finds of Blatnica-Mikulčice Horizon. The other two thirds of the 9th cent. enriched us also with stunning artefacts, that were excavated, however those are not chronologically differentiated in detail. This has most impressively appeared on jewellery of byzantine-oriental origin and which B. Dostál (1965) named Veli-grad jewellery. The before mentioned jewellery is traditionally dated towards the end of the 9th and in the first half of the 10th cent., in spite of differentiating indications of its development. A thorough analysis of Moravian burial places would surely help to solve this questions.

Eastern part of Great Moravia had in Svatopluk's time a sophisticated system of fortresses and also succesfully spreading Christianization, declared with excavations of churches in Nitra, Ducové near Piešťany and Bratislava castle and Devin castle (on the outskirts of Bratislava). Craftmanship was also very developed at that time. Especially famous types of crafts were pottery (Nitra-Lupka), tar making, blacksmithing and jewellery. At the time of Svatopluk's leadership a new type of jewellery became known in south-west Slovakia. This jewellery was named Nitra after finding place and its originalies in Balkans.

Great Moravia under the leadership of Svatopluk reached its greatest land expansion. After his death, however, facing domestic disturbances and invasion of Hungarian tribes this Empire disintegrated.

